

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ประธานสภาคนแรก

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นั้น ทำให้มีสถาบันการเมืองที่สำคัญมากเกิดขึ้น และยังคงอยู่จนถึงทุกวันนี้ นั่นก็คือสภาซึ่งทำหน้าที่นิติบัญญัติ เมื่อแรกตั้งนั้นเรียกว่า “สภาผู้แทนราษฎร” และได้เป็นชื่อที่เรียกสภานิติบัญญัติของไทยมานานกว่าชื่ออื่น ครั้งนั้นบุคคลที่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรุ่นแรก ซึ่งมาจากการแต่งตั้ง และได้รับเลือกจากสภาให้เป็นประธานสภา จึงเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรกของประเทศ ท่านผู้นี้ ได้แก่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) จึงขอนำมาเสนอในครั้งนี้

นายสนั่นเป็นคนกรุงเทพฯ เกิดที่บ้านตำบลสะพานหันนี้เอง เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2419 บิดาของท่านคือ พระยาไชยสุรินทร์ (ม.ล.เจียม เทพหัสดิน) และมารดาคือคุณหญิงอยู่ ท่านกำพร้าพ่อเมื่ออายุได้เพียง 8 ขวบ ชีวิตหลังจากนั้นจึงลำบาก แต่ท่านเป็นผู้ที่ขยันเรียน เมื่ออายุได้ 16 ปี ท่านเรียนจบประโยคมัธยมศึกษาชั้น 5 ภาษาอังกฤษ ทั้งยังเป็นหนึ่งในนักเรียนรุ่นแรก 3 คนของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้ตั้งขึ้น นายสนั่นเรียนจบได้ที่ 1 จึงได้เข้าทำงานที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ถึงปี 2439 ท่านก็ได้ทุนของกระทรวงธรรมการไปเรียนที่ Bouroug Road College ที่เมือง Islewort เรียนจบทางด้านการศึกษา แล้วจึงได้กลับมารับราชการในกระทรวงธรรมการ

ในปี 2443 ท่านได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลป์ ศิลปศาสตร์ รับราชการตีได้รับความก้าวหน้ามาตลอด ถึงปี 2452 ขณะที่มียายุเพียง 33 ปีก็ได้เลื่อนเป็นพระยาในนามเดิมว่า พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ และอีก 2 ปีต่อมาได้ขึ้นรั้งตำแหน่งปลัดทูลฉลอง กระทรวงธรรมการ ได้บรรดาศักดิ์ใหม่เป็น “พระยาธรรมศักดิ์มนตรี” จากนั้นอีก 6 ปี ใน พ.ศ.2460 เมื่อท่านมีอายุได้ 41 ปี ท่านก็ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์ จากพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นเจ้าพระยาในชื่อเดิม

สิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ในปี 2469 ขณะที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯอายุได้ 50 ปี หลังจากได้ทำงานด้านการศึกษาที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติมากแล้ว ท่านได้ขอลาออกจากราชการ แต่ก็ไม่ได้ว่างงานเพราะท่านได้มาช่วยงานบุตรสาวของท่าน คืออาจารย์ไฉไล เทพหัสดิน ทำโรงเรียนจุลนาคที่บ้านถนนหลานหลวง ดังนั้นตอนที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ท่านจึงออกจากราชการไปแล้ว

อีก 6 ปีต่อมา เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯก็ถูกชวนมาร่วมงานเป็นนักการเมืองชั่วคราวเพื่อสร้างการเมืองใหม่ของแผ่นดิน ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2475 ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และในวันเดียวกันนั้นท่านก็ได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรกของประเทศ โดยมี นายพลตรี พระยาอินทวิชิต เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร ตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรในตอนนั้นถือว่าสำคัญมาก หากอ่านพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ซึ่งเป็นกติกากการปกครองประเทศในตอนนั้นจะเห็นได้ชัดว่าองค์กรใหม่อย่างสภาผู้แทนราษฎรนั้น

เป็นองค์กรที่มีอำนาจมาก ยิ่งไปกว่านั้นสมาชิกสภาชุดแรกนี้ มีสมาชิกของคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็นคณะบุคคล ที่เป็นผู้ทรงอำนาจแท้จริงในเวลานั้นเป็นสมาชิกสภาอยู่ประมาณ ครึ่งหนึ่ง และสมาชิกอื่นที่มีได้เป็นผู้ก่อการฯก็ล้วนแต่เป็นผู้ใหญ่ มีความรู้ความสามารถมาก ในการประชุมย่อมมีการถกเถียงแสดง ความคิดเห็นกันมาก ตัวประธานจึงต้องเป็นที่เคารพและยอมรับ จากสมาชิก

เมื่อรับหน้าที่ประธานสภาแล้ว หน้าที่แรกที่สำคัญของท่าน คือดำเนินการให้สภาเลือกประธานกรรมการราษฎร หรือหัวหน้า รัฐบาล และกรรมการราษฎร ตามความในธรรมนูญการปกครองฯ มาตรา 33 ที่บัญญัติว่า

“ให้สภาเลือกตั้งสมาชิกในสภาผู้หนึ่งขึ้นเป็น ประธานกรรมการ และให้ผู้เป็นประธานนั้น เลือก สมาชิกอีก 14 นาย เพื่อเป็นกรรมการ การเลือกนี้ เมื่อได้รับความเห็นชอบของสภาแล้ว ให้ถือว่าผู้ได้รับ เลือกเป็นกรรมการสภา”

ที่ประชุมสภาที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯเป็นประธาน ได้เลือกตั้ง พระยามโนปกรณนิติธาดา อดีตผู้พิพากษา นักเรียนอังกฤษเช่น เดียวกันกับประธานสภาฯให้เป็นประธานกรรมการราษฎร หรือ นายกรัฐมนตรีคนแรกของไทย ส่วนกรรมการราษฎรอีก 14 คน ที่สภาฯมีมติเลือกนั้นมี พระยาปริชาชลยุทธ พระยาตรีวิสารวาจา พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอาคเนย์ พระยาประมวฬวิชาพูล พระประศาสน์พิทยายุทธ์ หลวงพิบูลสงคราม

หลวงสินธุสงครามชัย หลวงประดิษฐมนูธรรม หลวงเดชสทกรณ
นายด้วง ลพานุกรม ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และนายแนบ พหลโยธิน

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร
ในช่วงเวลาแรกนี้ค่อนข้างสั้น เพียง 60 กว่าวันเท่านั้น แต่ก็ในช่วง
เวลาของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญมาก ได้ดูแลการตั้ง
รัฐบาลมาแล้ว มีมติตั้งอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน 7 คนที่
มีนายกรัฐมนตรี พระยามโนปกรณซ์เป็นประธาน และในการประชุม
ต่อมา สภาก็ได้พิจารณายกเลิกกฎหมายและประกาศหลายฉบับ
เพราะการเมืองมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ยกเลิกกฎหมายสภาป้องกัน
ราชอาณาจักร กฎหมายของคมนตรี ประกาศตั้งสภาการคลัง และ
ประกาศตั้งอภิรัฐมนตรีสภา ทั้งสภายังได้มีมติโอนหน่วยงานใหม่
เช่น โอนกรมตรวจเงินแผ่นดิน จากกระทรวงการคลังมาขึ้นกับ
คณะกรรมการราษฎร โอนกรมร่างกฎหมายจากกระทรวงยุติธรรม
มาขึ้นกับคณะกรรมการราษฎร และ มีมติตั้งหน่วยงานใหม่ เช่น
ตั้งกรมพัสดุแห่งชาติ

การเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ
ได้สิ้นสุดลงในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2475 เนื่องจากท่านได้รับแต่งตั้ง
ให้ไปดูงานด้านการศึกษาซึ่งท่านถนัดมากในตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ สภาก็จึงมีมติเลือกเจ้าพระยาพิชัยญาติให้เป็น
ประธานแทน ครั้นมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับถาวร 10 ธันวาคม
พ.ศ.2475 เรียบร้อยแล้ว ได้มีการตั้งหัวหน้ารัฐบาลใหม่ ที่เรียก
ตำแหน่งว่า “นายกรัฐมนตรี” ซึ่งก็เป็นคนเก่าคือพระยามโนปกรณซ์
นายกรัฐมนตรีได้ตั้งรัฐบาลใหม่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯก็ยังคงอยู่ใน

รัฐบาลดูแลด้านการศึกษา เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ และต่อมาในเดือนเมษายนปีถัดมา แม้จะเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง นายกรัฐมนตรีได้ออกพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา มีการตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2476 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯก็ยังคงร่วมรัฐบาลของพระยามโนฯ ในตำแหน่งเดิม คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ แต่วิกฤตการณ์ทางการเมืองอันเนื่องมาจากการปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรานั้น ได้นำไปสู่การยึดอำนาจของคณะทหารที่นำโดยนายพันเอก พระยาพหลฯ นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม และนายนาวาโท หลวงศุภชลาศัย ที่ทำให้พระยามโนฯต้องพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และยอมไปลี้ภัยต่างประเทศ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯจึงพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรี แต่ท่านก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ต่อไป

เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลโดยมีนายพันเอก พระยาพหลฯมาเป็นนายกรัฐมนตรีตั้งรัฐบาลเอง ในคณะรัฐบาลใหม่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯก็ยังคงอยู่ในรัฐบาลและเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเหมือนเดิม ท่านอยู่ในรัฐบาล ผ่านเหตุการณ์กบฏบวรเดชและการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของไทยในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 จนอายุของสมาชิกสภาจากการแต่งตั้งชุดแรกสิ้นสุดลงในวันที่ 9 ธันวาคม ปีเดียวกัน และในวันเดียวกันเมื่อมีการแต่งตั้งสมาชิกสภาชุดใหม่จำนวน 78 คน เท่าจำนวนสมาชิกสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ในจำนวนนี้ยังมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯได้รับแต่งตั้งเข้ามาด้วย หลังจากนั้นต่อมาอีก 6 วัน คือวันที่ 15 ธันวาคม ปีเดียวกัน สภาฯ

ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกทั้งที่มาจากการเลือกตั้งและการแต่งตั้งก็ได้เลือกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรแต่น่าเสียดายที่ท่านดำรงตำแหน่งประมุขของฝ่ายนิติบัญญัติในครั้งที่ 2 ในเวลาที่สั้นกว่าการเป็นครั้งแรกเสียอีก เพราะอยู่ได้เพียง 40 วันเท่านั้นท่านก็ลาออก มูลเหตุที่ลาออกนั้นก็มิได้มีการกล่าวถึงกันมากนัก แต่มีเรื่องเล่ากันว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯผู้เป็นประธานสภาและเป็นครูเก่ามีความเห็นว่าเพ็งจะมีผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งเป็นครั้งแรก จึงคิดให้มีการ “ปฐมนิเทศ” หรือจัดสัมมนาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ขึ้นมาเพื่ออธิบายเกี่ยวกับข้อบังคับการประชุมสภาและการดำเนินงานของสภา โดยเชิญผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้มาร่วมประชุมสัมมนา

ในการบรรยายนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯได้เป็นผู้บรรยายเองเลยทีเดียว มีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมซักถามได้ จึงมีการซักถามและการตอบคำถามกันอยู่หลายเรื่อง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯผู้ซึ่งเป็นสมาชิกรุ่นแรกและเคยเป็นประธานคนแรกของสภามาก่อนก็ได้อธิบายตอบคำถามทั้งหลายได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งมาเจอคำถามของขุนสมหาร หิตะคดี ผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งของจังหวัดพระนคร ที่ถามในทำนองว่า ถ้าสมาชิกสภาฯไม่พอใจประธานสภาแล้ว มีข้อบังคับข้อใดบ้างที่จะดำเนินการให้ประธานสภาฯ พ้นจากตำแหน่งได้

เขาเล่ากันว่าคำถามนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯไม่ตอบ แต่ขอเลิกการบรรยายทันที และก็น่าจะเป็นเรื่องขึ้นมาจนสภาฯต้องหาประธานสภาฯคนใหม่ ดังที่ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ บันทึกเล่าเอาไว้ว่า

“วันประชุมสภา ที่ 25 มกราคม นายพลเรือตรี พระยาศรยุทธเสนี รองประธานสภาได้แจ้งต่อที่ประชุมว่าประธานสภามอบให้ดำเนินการประชุมแทนและแจ้งว่าประธานสภาได้ยื่นหนังสือขอลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาไปทางรัฐบาลแล้วและได้ขอลาออกจากตำแหน่งประธานสภามาทางสภาด้วย ที่ประชุมได้ขอร้องให้รองประธานไปขอร้องให้รับตำแหน่ง”

พระยาศรยุทธฯก็ได้ไปขอร้องแต่ไม่สำเร็จ ท่านยังอ้างว่าป่วยด้วย ท่านจึงพ้นตำแหน่งประธานสภาอีก 4 ปีต่อมา ปลายเดือนกรกฎาคม ปี 2480 ทางสภาฯได้มีมติเลือกท่านเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการฯ แต่เมื่อรองประธานสภาฯไปทาบทามท่าน กลับได้คำตอบว่า “ข้าพเจ้าวิตกว่าจะทำได้” ทางสภาฯจึงได้เลือกเจ้าพระยายมราชเข้ามาเป็นแทน

จากนั้นท่านก็ได้ห่างวงการเมืองไป ท่านเสียชีวิตเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 รวมอายุได้ 67 ปี 1 เดือน